

uspešne analogije — određujući, istovremeno, i karakteristike televizije kao medija.

Toma Đorđević ozbiljno započinje, i kroz knjigu dosledno sprovodi, osnovnu nameru da istraži probleme društveno-informativne prakse. Za tu svrhu on tvori poseban pojmovni instrumentarij, baziran na terminima preuzetim iz kibernetičke, matematičke i lingvističke teorije informacija, informatike, semantike i drugih naučnih disciplina. Neophodnom preinakom on prilagođava njihov sadržaj svojoj nameri, dajući sociološka određenja terminima koji su otkriveni i primenjavani u drugim oblastima naučnog saznanja i za druge potrebe. Autor nastoji da stvori osoben sociološki jezik za obe teorije, ali time knjigu čini složenijom nego što je neophodno.

Ova komplementarna teorijska razmatranja nagrađena su 1979. Godišnjom nagradom RTB za radove koji označavaju doprinos teoriji masovnog komuniciranja.

Ernest Bloch: »Politička mjerenja«,
»Svjetlost«, Sarajevo, 1979. Predgovor R. Muminović.

Piše Salih Fočo

Teorijski opus Ernesta Bloha je zaista impozantan, kako po svojoj opsežnosti, tako i po misaonoj bremenitosti i prodornosti. S obzirom na teorijsko-problematsku širinu kojom se on bavio, nije lako sažeti i prikazati, čak i njegovim najboljim poznavacima, sve ono što je ovaj veliki um dao. Ali, jedno je kod Bloha svakako nedvojbeno, a to je da je on mislilac autentične Marksove inspiracije, onaj mislilac koji je baš u okviru te orijentacije među onima koji su mislili najdublje i najprodornije. Želio je da pokaže kako marksizam, kao epohalna misao i istinska baština najboljih misaonih dostignuća, može da sabere i prenese dalje sve te bitne tekovine ljudskog uma i na njima izgradi neizbježno, kao rezultat povijesne prakse, totalni humanizam. U takvom humanizmu objektivnost (materija) koja je izvor svega, nije ta koja guta i ništi subjektivnost, niti pak obrnuto, kako se to pokazuje u antropocentričnim i subjektivističkim teorijama.

I upravo knjiga koja je pred nama jeste izbor tekstova iz njegove političke filosofije, knjiga za koju se slobodno može reći da je traganje za istinom dvadesetog vijeka. Kako to reče Karl Popper, »tragalač za istinom mora da se usudi da bude mudar, mora da bude revolucionar u oblasti mišljenja«. Eto misli koja bi se mogla izreći i za Bloha. Jer, on smatra poučnom samo onu povijest koja podsjeća na to što ljudski raditi, koja traži da se bavimo vremenom i čovjekom, ali i misao koja zna prevazilaziti dostignuto, inače nije dostojna pomena.

Kao što je već poznato, Blohovo stasanje odvija se u jednom od prelomnih istorijskih trenutaka, u vremenu revolucionarnih zbivanja prve polovine dvadesetog vijeka. Taj talas pozitivnih kretanja ubrzo doživljava stagnaciju, a na scenu stupaju snage reakcije i mračnijaštva, posebno u Njemačkoj, u kojoj, sticajem povijesnih okolnosti, sigurno ali nezaustavno nastupa nacifašizam. Uprkos tome, ovaj mislilac još 1933. godine naglašava: »Doći će dan kada će se neminovno pojaviti ono istinsko, doći će dan komune, jer istorija ne može ostati tako iskrivljena, tako podla, tako malodušna. Toga dana će s Marksove kuće pasti krvava zastava, ubice će se njome ugušiti« (str. 69).

Na političko-socijalnom planu Bloh je uporno pokazivao kako savremeni kapitalizam, bez obzira na njegov materijalni prosperitet, ne može prikriti naopako lice kao imperijalizam tehnike, znanja i moći upravljenih protiv čovjeka. Jedino Marks ne bi bio iznenađen tim i takvim razmjerama i očiglednošću kapitalističke strahote, jer on kaže: »Dajte kapitalu 10 posto profita i on će iskrčiti prašume, isušiti mora, pustine pretvoriti u plodne oranice, dajte mu 20 posto dobiti i on će uništiti čitave narode i kulture koje njegovim interesima stoji na putu, dajte mu 50 posto profita pa će i bedemi svakog ljudskog i božanstvenog prava biti preslabi da bi mu se suprotstavili«. Šta se dešava kada se kapitalu ne osmjehuje sto posto profita, ili mu prijete isto toliko procenata propasti u njegovom posljednjem stadiju? Tada nastupa fašizam, momentalno ukidanje svih građanskih prava, zbir kapitalizma i smrti. Kapital je, naravno, uvijek umio da u poslu bude na internacionalnom nivou, naročito u odbrani svoga posla, a njegov izraz i prevara su nosili nacionalno ruho. »... kapital uzima 'strance' za prve redove, te jadne davole koji dozvoljavaju da ih tjeraju bičem ili se povode za raznim praznim obećanjima. Nacionalni ubica uvijek sebe proglašava nacionalnim spasiocem, taj recept je star, njegova istorija i suviše dugo stoji na istom mjestu« (str. 87). Franko je njihov paravan, a kapital mu je otac i mati, i za njega prodaje svoj narod i Španiju, jer gospoda se nikad nije bonila ni za što drugo već samo za posjed.

Zbog nekih sličnih akorda nisu samo Vagner i Niče vrlo često svrstavani u red nacista, već su i samog Fihte doveli u vezu s nacističkim duhom njemačkog bića. Pri ovom stavu ne možemo a da se ne sjetimo Fihteovih riječi iz njegovih govora: »Mi smo pobjeđeni, a da li ćemo htjeti da istovremeno budemo i prezreni, i to s pravom prezreni, to će još uvijek zavisiti od nas. Oružana borba je završena, počinje nova borba principa, običaja, karaktera, tako kako mi to hoćemo«. Nužno je da, kao i svuda, i u njemačkoj kulturnoj baštini više ne dopuštamo nikakvo posthumano falsifikovanje nad riječima ove vrste. Fihte

je bio učenik Kanta, Rusoa, francuske revolucije, čitavog života je poznavao samo jednog neprijatelja, u moralnom smislu tudi zakon, u političkom, pak, despotizam. Što se tiče principa koje je on pomenio, običaja i karaktera, Fihteov prvi i posljednji princip je bio: sloboda, zajednica slobodnih bića.

Bloh se tokom čitavog svoga života i stvaranja uključuje u debatu o duhovnoj baštini i njezinu povijesnoj funkciji, u kojoj odbija vulgarno shvaćenu (dogmatsku) materijalističku teoriju duhovnog stvaranja, koja se sve više učvršćivala, posebno u Sovjetskom Savezu, pod uticajem rastućeg staljinizma, a čemu je davao teorijska objašnjenja sam Lukač. Njegova zasluga je u tome što je uvidio opasnost od lijevog, u biti nihilističkog likvidatorstva, i to svoje viđenje pokušava izložiti, u duhu svoje filosofije nade, u doista konstruktivnu historijsko-materijalističku teoriju duhovnog stvaranja, okrenutu prema naprijed, u budućnost u kojoj se kritičko-dijagnostički preuzima vrijednost prošlosti. Tako se već ovdje pojam napretka ocrtava kao kritičko nadilaženje i čuvanje minulosti u funkciji realizacije humanuma (prave ljudske zavičajnosti).

Raspravljajući o značaju Dvadesetog kongresa Sovjetske komunističke partije, Bloh piše: »Kako nas jedno obično čišćenje može obogatiti. Ovog puta čišćenje neće što tišti, što ne valja, što koči, čišćenje čije je ishodište u velikoj stvari. Odjednom je vazduh izmjenjen i svuda tamo gdje se shvata, gdje postoji volja da se shvati« (str. 210). Stoji činjenica, i autor s pravom insistira na njoj, da se ne može naknadno umanjivati značaj Dvadesetog kongresa diskusijom samo o »greškama«, bez one stvarne pozadine. A ta pozadina, to je borba protiv svake neopravdane autoritativnosti odozgo; na Kongresu je to označeno kao neskomromno i strano ljudima, radni narod ne treba da sazna da njim dobro upravljaju, već u njegov rad spada i to da sam sobom upravlja, najmanje može diktatorstvo biti privatna stvar. S tim je povezana borba protiv kulta ličnosti, onog začetoj poslije Lenjina. Razbuktali su ga mnogi profesionalni funkcioneri, koje ne bi bili niko i ništa izvan svojih položaja, svejedno kako su na njih došli, pa im je za to potreban jedan suveren kako bi se mogli razmetati, čak prividno nezamjenjivi. Takav dvostruki kult ličnosti, tj. kult nepogrešivosti, najmanje je u marksizmu imao svoju podlogu, u ovom slučaju ideološku. Jer, pravo na nepogrešivost pretpostavlja visoki stepen vladavine, čak i direktan kontakt s nekom, prisustvo svetog duha. Kao što je Dvadeseti kongres obelodanio svijetu, najčistije bestijalnosti, bez ikakvog vjerskog dodatka kulta ličnosti, nisu bile ništa drugo do žrtvovanje onih miliona potmulih umorstva koja su bez javnih procesa vršena nad običnim ljudima, dobronamjernim komunistima. Kao treće, na Kongresu je otvorena borba protiv stava da je Sovjetski Savez jedini model socijalizma. Umjesto toga ponovo se upozoravalo na moguće puteve u socijalizam, različite već prema prilikama, nacionalnoj osobenosti, tradiciji, zrelosti ekonomskih i ideoloških uslova. I najzad, započeta je borba protiv onog što se već bespoštedno zove dogmatizam.

Prilikom razmatranja odnosa baze i nadgradnje, Bloh je dao dragocjen doprinos razvijanju historijsko-materijalističke teorije duhovne proizvodnje kulture. Njega je, prije svega, zanimala povijesna sudbina i socijalna funkcija umjetnosti, ali je pri tom daleko od neprimjernih vulgarnih socioloških naziranja. On, naime, smatra da su umjetnička djela povijesno konkretni modusi bivstvovanja i razvoja povijesnog svijeta, preko umjetnosti ljudstvo, uz ostalo, zorno izriče i anticipira ono što još nije, ali što ima da dođe.

Bloh u svom filozofskom promatranju svijeta polazi od čovjeka. To polazište njegovoj filosofiji daje osoben karakter, a time se, ujedno, razlikuje od dijalektičkog materijalizma. Dijalektički materijalizam polazi od materije, on vidi u čovjeku produkt razvoja materijalne prirode i člana društva koji se istorijski razvija. Dakle, to je filosofija koja čovjeka određuje kao najviše konkretno utopijsko biće, koje tajnu sebe i svijeta drži u svojim rukama, dakle sebe kao univerzalnu znanost posredovanu putem i ciljem, materijom, koja se zbiva i sazrijeva, pri čemu se uvažava stav stare metafizike da je svijet u svom totalitetu domišljen.

Kod Bloha čovjek nije završeno, definitivno biće. On nije samo ono što je već bio. Kao biće okrenuto prema naprijed, čovjek je nesvodiv na svoju prošlost. Budući da nije ono što je već bio, adekvatna dimenzija razumijevanja čovjeka nije njegovo sjećanje, nego nada. Nada usmjerava čovjeka prema naprijed, prema onom budućem. Ona je temeljni način njegova odnošenja prema svijetu. Nada nije emocionalno stanje, nego mišljena nada, ona je znanje i volja. Budući da njen cilj nije u faktičnom, nego onome što može biti stvoreno, ona ulazi u utopijsku dimenziju. Nada je usmjerena prema naprijed, prema budućem, i čovjek na taj način postaje biće budućnosti. Otud filosofija živi sa svojom istorijom. Od antičkih vremena do današnjeg dana ona se vraća i obraća svojoj prošlosti i oživotvoriuje svoje istorijsko naslijeđe, povezujući svoju prošlost i svoju sadašnjost.

Tokom dvadesetog stoljeća raslo je Blohovo djelo. Širila se nezadrživo njegova misao. O tome svjedoči njegova prisutnost u našem kulturnom i duhovnom životu, kao i poduhvat naših izdavačkih kuća, koje time daju svoj doprinos u predstavljanju našoj javnosti ovog velikog mislioca dvadesetog stoljeća. To svakako predstavlja još jedan podstrek za proučavanje ideja ovog mislioca.